

Příběhy občanského sektoru

Tereza Pospíšilová a Magdaléna Šťovíčková Jantulová
Fakulta humanitních studií Univerzity Karlovy

Liberec 20. 6. 2018

Příběhy občanského sektoru - projekt

Projekt „Příběhy budování občanského sektoru“ podpořený FHS UK
(Progres Q20 2017 - 2018)

Sběr dat: podzim 2017

Přepisy rozhovorů: podzim a zima 2017

Krácení a redigování rozhovorů: jaro – léto 2018

Autorizace rozhovorů/kapitol: léto 2018 (dosud)

Interpretace a psaní: léto 2018

Odevzdání rukopisu: podzim 2018

Recenzní řízení a finalizace publikace: podzim 2018 – jaro 2019

Kniha má vyjít v Karolinu: 2019

Velký příběh občanského sektoru

1948

1989

Zdroje fotek: (1) a (2)

Velký příběh občanského sektoru

- Zrušení a zestátnění občanské společnosti v období 1948-1989 (s výjimkou období Pražského jara)
- Budování občanské společnosti po roce 1989 „od nuly“
- Stát se stahuje a vzniká prostor pro autonomní sféru ziskového podnikání (trh) a pro občanskou společnost (neziskový sektor)
- Dramatický nárůst OOS
- Nové služby, aktivity, projekty
- Rozvoj dobrovolnictví
- Nové právní formy a legislativa
- Zastřešující organizace a sítě v občanském sektoru
- Zahraniční transfery know-how, modely, finanční pomoc

Alternativní příběhy

- Užší (nezávislá na státu) občanská společnost VS širší (částečně kontrolovaná státem, ale s prvky autonomie) (Skovajsa, 2008)
- Kontinuita sdružování a dobrovolné angažovanosti občanů před/po roce 1989 (Devaux, 2006)

Budování občanského sektoru perspektivou účastníků

17 osobností z občanského sektoru

KRITÉRIA VÝBĚRU:

- různorodost oblastí aktivit; muži i ženy; nejenom Praha
- budovali v 90. letech OOS/přispívali k utváření infrastruktury občanského sektoru jako celku, včetně střešních organizací nebo nové legislativy
- „nové“ činnosti, organizace nebo projekty

V tom smyslu jsme oslovily právě reprezentanty onoho „Velkého příběhu“ budování občanského sektoru.

Rozhovor nám laskavě poskytni:

- Milena Černá
- Hana Frištenská
- Oldřich Haičman
- Jiří Hromada
- Božena Jirků
- Miroslav Kunderata
- Pavel Novák
- Petr Pajas
- Jindřich Petrlík
- Miroslav Pospíšil
- Jana Ryšlinková
- Česlav Santarius
- Karel Schwarz
- Marie Svatošová
- Hana Šilhánová
- Jiří Tošner
- Petra Vitoušová

Narativy - vyprávění, příběhy

- cílem není hledání pravdy ani přesný popis historie
- cílem je porozumět životu prostřednictvím příběhů, které jeho aktéři o životě vypráví
- analýza vyprávění umožňuje odhalit způsoby, jakými vzniká a přetváří se sociální svět, ve kterém žijeme (MacIntyre, 1981; Mair, 1989; Ricoeur, 2000)

Výzkumné otázky

- Jak se „velký příběh“ odráží v příbězích tvůrců občanského sektoru po roce 1989?
- Co z „velkého příběhu“ v jejich narativech rezonuje a jak?
- Jak naopak „velký příběh“ narušují?

Budování občanské společnosti po roce 1989 „od nuly“

Od “nuly” ...otevřela se obrovská paleta možností

Miroslav Kundra - Ředitel první enviromentální nadace Partnertství

“A když se to v listopadu 1989 zlomilo, tak se otevřela obrovská paleta možností, čím se inspirovat, kam jezdit, takže mi pro tu přemíru možností a aktivit ten začátek devadesátých let v hlavě hodně splývá. Byla to taková smršť příležitostí, inspirací, zajímavých věcí a najednou otevřených entuziastických přátelských vztahů s řadou lidí (...).”

Od “nuly”...nebyla legislativa...nebyla pravidla

Hana Šilhánová - Ředitelka Nadace rozvoje občanské společnosti

„Ale tenkrát opravdu legislativa nebyla. Nadace mohla vzniknout tak, že se sešli tři lidé, zašli na úřad a založili ji. Dokud nebyl nový zákon o nadacích, který byl přijatý v roce 1997, tak existovalo asi pět tisíc nadací, které vznikaly tak, že je zakládal kde kdo, a také měly hodně špatnou pověst. A není divu, protože řada těch nadací byla jen na papíře nebo dokonce podvodných.“

Od “nuly” ...získávání zkušeností ze zahraničí

Hana Šilhánová - Ředitelka Nadace rozvoje občanské společnosti

„Pro český neziskový sektor byly hodně důležité zkušenosti ze zahraničí. (...) A vznikl také nápad, že budeme vysílat skupinky neziskovek do zahraničí, aby se podívaly, jak funguje neziskový sektor v jiných zemích. Jmenovalo se to „Toulavé autobusy“. Jednak se tam ti lidé hodně sblížili, protože byli třeba čtyři dny spolu, ale také se hodně dověděli o činnosti tamních neziskovek, protože se mluvilo o tom, jak to funguje, odkud mají peníze, jaké dělají programy, co jim funguje a co ne.,,

On “nuly” ...získávání kredibility pro OOS

Milena Černá - Předsedkyně Výboru dobré vůle – Nadace Olgy Havlové

„Resorty ministerstev odmítaly uznat hodnoty, které neziskové organizace přinášejí do systému, a hodnotily je jako příjemce dotací vydávaných zbůhdarma na činnosti, které údajně mohl vykonávat stát. Byly snahy podřídit některé občanské iniciativy státním institucím a převzít jejich činnost.“

On “nuly” ...učili jsme tuto zemi charitě

Božena Jirků - Dlouholetá ředitelka projektu Konta Bariéry Nadace Charty 77

“Ráda říkám, že jsme učili tuto zemi charitě. Řekli jsme, že je nás patnáct milionů a kdyby každý dal šest korun, tak máme peníze potřebné na tuto sbírku. Pamatuji si ty složenky a dodnes je máme. Například starosta jedné obce napsal na složenku: máme 256 obyvatel krát 6 korun a poslal nám tuto částku touto složenkou.,,

Od “nuly” ...budování alternativy vůči (státnímu) systému

Pavel Novák - Spoluzakladatel a generální ředitel Fokusu

„Dostal jsem se tím do širší skupiny lidí, kteří uvažovali nad psychiatrií a nad lidmi, kteří mají potíže v oblasti duševního zdraví, jinak, než establishment. **Bylo poměrně logické, že po revoluci, po roce 1989, se tito lidé začali scházet a začali budovat alternativu k tehdejší stávající psychiatrii.** To mě vlastně přivedlo do občanského sektoru, do neziskovky a do sociálně zdravotních služeb.“

Budování občanské společnosti po roce 1989 „od nuly“?

... alternativní příběh

Občanské iniciativy před rokem 1989

Hana Šilhánová - Ředitelka Nadace rozvoje občanské společnosti

„Také jsem zažila underground, kde se děly spontánní a utajené akce z iniciativy lidí „svobodně“, jako bytové výstavy, přednášky, diskuze, koncerty. Vznikalo víc iniciativ, třeba v sociologii začaly vycházet časopisy, které nebyly povolené, začaly se samizdatově vydávat Lidové noviny. „

Občanské iniciativy před rokem 1989

Petr Pajas - Ředitel Charty 77

„Asi v roce 1967 jsem přesvědčil svého šéfa, což byl tenkrát František Janouch, že potřebujeme nějak zajistit, abychom sem mohli zvat kolegy z ciziny.

Napadlo mě, že zkusíme založit něco jako nadaci, což tenkrát nebylo možné, ale nějak tak jsme to nazvali.”

Sociální sítě... Neformální vazby z období před rokem 1989

Miroslav Kundera - Ředitel první enviromentální nadace Partnertství

„Nabalili jsme kolem sebe i spoustu občanských aktivistů, lidí, kteří měli jiný, než přírodovědný background, jako byli architekti, umělci nebo různí lidé, kteří měli tendenci angažovat se politicky. I když jsme si drželi spíš tu linii odborně-angažovanou, než tu politickou, brzy časopis Veronica získal ohlas po celé republice.“

Profesní znalosti a dovednosti, zkušenosti

*Božena Jirků - Dlouholetá ředitelka Nadace Charty 77,
ředitelka Konta Bariéry*

„A moje novinářská praxe mi dávala obrovskou zkušenost a znalost společnosti; to se pak nebojíte, víte si se vším rady. To byla zase moje výhoda. František Janouch je báječný člověk, který přivezl bohu libou věc, ale neznal zdejší společnost. Já jsem vedle něj v téhle zemi žila, znala jsem ji.“

Občanské dovednosti, étos angažovanosti

Miroslav Kundera - Ředitel první enviromentální nadace Partnertství

„Já jsem vyrůstal na vesnici, byl jsem zvyklý pracovat u hasičů, v mládežnické organizaci. Dělali jsme různé užitečné věci, jako stavěli hasičárnu, organizovali taneční zábavy nebo čistili potok, abychom si vydělali na pingpongový stůl. **Byl jsem člověk, který má tendenci ke kritickému myšlení, které vás vedlo k tomu, že chcete něco měnit a chcete se angažovat.**“

Občanské dovednosti, étos angažovanosti

Oldřich Haičman - První ředitel Diecézní charity Brno

„Ten prapůvodní začátek se datuje ještě do období před revolucí, asi do roku 1985 - 1986, kdy jsme s tím začínali. Měli jsme společenství mladých u farnosti svatého Jakuba v Brně, zároveň to byl pěvecký sbor, abychom před tehdejším režimem měli nějakou oficiální nálepku. **Jezdili jsme spolu na různá soustředění, výlety a poutě, ale jedna z těch důležitých věcí byla, že jsme se starali o staré a nemocné.**”

Závěrem

- Ve vyprávěních těch, co vytvářeli „novou“ občanskou společnost v podobě zakládání nadací, občanských sdružení, sítí, atd. je přítomný jak “Velký příběh” budování „od nuly“, tak “Alternativní” příběh občanské společnosti
- V narrativech o budování občanského sektoru po roce 1989 se objevují motivy „zlomu“: *nové společenské podmínky v podobě možnosti svobodného jednání mimo státní instituce, zaměřené na změnu „systému“, ale také nepřítomnost pravidel, zkušeností, tak také občanů, kteří by rozuměli tomu, co je občanská společnost a uznávaly její hodnotu ve společnosti*
- Na druhé straně narativy o budování občanské společnosti po roce 1989 také odkazují na *existenci občanských dovedností, zkušeností, profesních znalostí získaných před rokem 1989, existence neformální občanských sítí, nových finančních zdrojů, ale také občanského étosu, jež aktéři využívali při budování organizací občanské společnosti*

Použité zdroje:

(1) http://www.simonak.eu/index.php?stranka=pages/h_k/2_25.htm (cit. 17/6/2018)

(2) <https://www.info.cz/galerie/volby/prezidentske-volby-2018/31833/galerie-pred-25-lety-se-vaclav-havel-stal-prvnim-ceskym-prezidentem?foto=0> (cit. 14/6/2018)

Devaux, S. (2006). *Engagements associatifs et postcommunisme. Le cas de la République tchèque*. Paris: Belin.

MacIntyre, 1981

Mair, 1989

Ricoeur, 2000

Skovajsa, M. (2008). Independent and Broader Civil Society in East-Central European Democratizations“. *Taiwan Journal of Democracy* 4(2): 47-73.

Děkujeme za pozornost!